

(Lekuona Manuelen omenez, 1977)

JENTIL BARATZA'TIK ZAHO'RA MENDIZ-MENDI *

JENTILLARRIAI EDO IRUÑARRIAI ETA BESTE ARLUZEAI BEGIRA

Jentilbaratza Ataun'go gaztelua egon zan maillo-tontorrari deitu oi diogu.

Arano'n berriz izen orregaz leen-gizakien arrespillak —Burdinaro' koak— adierazten dituzte. Zutik lurrean, denak biran jarritako arriak egiten dute arrespilla: ildakoen errautsak gordetzeko tokia. *Cronlech* da beste izen bat, ikastunak darabilkiena.

Arrespil auen izena *Mairubaratza* Oyartzun'en, Sara'n eta Zugarramurdi'n; Ezkurra'n berriz *Iruñarriak*; Xuberoa'n, *Maidekorraliak*.

Oraingoz ez naiz ordea arrespillezaz eta trikuarriezaz mintza, arluze batzuezaz baiño.

1915n urtean nere adiskide Lekuona (Manuel) jaunari entzun nion Oyartzun'go mairubaratzak ikustearren egin zuen ibilaldiaren berri. Aranzadi (Telesforo) eta Soraluze (Pedro Manuel) igo baitziran aldi artan ango arrespil batzuek aztertzer, aiei laguntzen ibili zan Lekuona.

Geroztik Mairubaratzen berriak eta agerkai auek euskal-leengizakien illarriak ote zitezkean susmoa burura atergabe zetorzkidan.

Orregatik Ataun'go Jentilbaratza'ra 1916go udazkenean igo nintzan, ustez eta egiztatu bear' nuela, esaunden bidez ikasia nuen au: jentillak an lurperatuak zeudela, alegia.

Ango lurra zerbait zopizartu nuan eta ikasi an egon zala egiaz erdiaroan gaztelu bat. Onen oñean dago *Arrateta* izeneko ateka. Andik urbil dago, Zaldibi gainean, garai bereko beste gaztelu bat ere, *Ausa-gaztelu* izenekoa.

Ez nuan Jentilbaratza'n jentillen aztanarik ikusi; bainan urrengo egunean eta beste geigotan Aralar-mendira igo nintzan eta trikuarri andana bat arkitu eta, auekian, arluze berezi batzuek ere. Emen izentatzen dittut, mendi artan eta beste tokietan billatu nituenak.

1n.—*Jentillarri*. Arraztaran'go ordeparen alboan, SW. alderuntz

* *Honako liburu honetatik aterata: Lekuonaren Idazti Bilduma 1, orrialdiak 61-69, Vitoria: Seminario de Vitoria. 1977.*

01 *
RA
itu
ro'
iak
da
rra-
uze
ion
an-
tan
iza-
nin-
jen-
giaz
adik
usa-
ngo
arri
tzen
untz
: Se-

tagon mendiñoaren gainean ageri da *Jentillarri* izeneko artxabal bat, argorria bera. lurrean etzanik, 2 metroz luze, 1,10 zabal eta 0,35 lodi. Beste toki batetik ekarria dirudi. Gainean ba-ditu zortzi txulo txokon (bakoitza 5 zm. aldez-alde dituen), ez berezkoak, egiñak baiño. Bertako artzaiak ziotenez, jentillen beatz-askak omen dira. *Ikus* 1n iduria: *a*.

Arraztarangañe'ko *Jentillarri*'ren antzekoa da mendi berean, Igara-tza'ko zelayan, garaiko trikuarritik 40 metroz egoalderuntz dagon *Jenti-llarria*. Argorrizkoa au ere, 2,80 m. luze, 1,30 zabal eta 0,27 lodi. Ez da bertako arria. Alde batean ageri ditu sei ildotxo bate-batek egiñak. *Ikus* 1n iduria: *b*.

2n.—*Supitaitz*. Kilometro erdi bat Arraztaran'go Jentillarri'tik SE. alderuntz, *Oiduegi*'ko sarioaren SW. aldeko gaintxo batean ageri da arluze bat lurrean etzanik. Argorria au ere eta ez da bertakoa. *Supitaitz* deitzen diote geienak; *Suspenzaitz*, batzuek. Bere luzearoa 2 metro; zabaleria, oñean, 0,50; lodian berriz 0,50.

Amabi arrauka-arrikin egindako arrespil batek dauka inguratua. Bere ondoan azterketa bat egin genduan: ikatz-kosko batzuek agertu ziran lurrean.

Andik urbil dago *Oiduegi*'ko trikuarria. *Vid.* 2n iduria.

3.—*Saltarri*. Aralar-mendin, iparraldetik ba-da *Alotza* izeneko ze-laitxo bat. An ere ba-dago arluze bat lurrean etzanik, bidexka bat guru-tzatzen duela. *Saltarri* deitzen diote an dabiltzanak. 3 metro luze dan arraukaitza.

Beragaz auxe entzun nien 1919n urtean Auzmendi'tar Jose Mari eta beste batzuei:

Pelotari batzuek Murumendi'n pelotan omen zebiltzan. Eta jentill bat urbildu eta galde: "Zer egiten dezute emen?" —"Pelotan ibilli", besteak erantzun.

Arri aundi bat ikusi bertan jentillak eta galde: —"Arri au zerta-rako dezute?" —"Saka-arritarako", besteak.

—"Bera ere ez dek txarra pelotan erabiltzeko" dio jentillak eta bereala eskuan artu eta Aralar alderunz aurtiki omen zuan.

Arri ori bidean bi puska egin omentzan: puska bat Gaztelu'ko aitzaren oñera erori omentzan eta bestea Alotza'n. Bigarren au da *Salta-rrri izenekoa*. Alotza'ko zelaixoa, leengo artzaien pelotaleku izana. Baita dantzaleku ere: an gauaz, illargi betearen argitan, artzaiak, bakoitza

bere errañuarekin, dantzan ibiltzen omen ziran. Ala diote artzai zaarrak.

4n.—*Erroldan-arriya*. Ata izeneko ordekatxo bat da Aralar-mendi'n, SE. aldean. An ageri da zutik arri bat, gutxienez 3 metro luze dana; geientsu ordea lurrean sartua. Ba-du giza-tankera: bere buru, sorbalda ta guzti. Alde batean ba-dittu sei ildo edo marra ere. Iturralde (Juan) kondailariak ezaguerazi zuan lenengoz arri bitxi au.

Diotenez arri ori Errolan'ek Samiel-gaiñetik jaurtia omen, Madoz'ko erria apurtzearren. Baiñan eskua soñekoan nastu eta indarra ttikittu. Orri esker, arria erdibidean erori, Ata'ko zelaian ala bear-ta.

Batzuek diotenez, *menbir* izeneko oroigalluetakoa omen da. Ba-liteke. *Vid.* 3n iduria.

5n.—*Intxusburu*. Ataun eta Burunda arteko mendi-gaintxo bat da *Intxusburu*. An ba-dira iru trikuarri; auetako bi Naparro'ko lurretan. Aundienaren ondoan dago arluze bat lurrean etzanik. Argorria au ere, inguruko beste arriak bezala. 2 metro luze, 1 zabal eta 0,70 lodi: ara bere neurriak.

Gaiñaldean zazpi txulo txokon ageri dittu, iru lekutan sailkatuak. *Vid.* 4n id. a.

50 metroz NW. alderuntz beste arluze bat dago etzanik. Neurritz, 4 m. luze, 1 m. zabal eta 0,50 lodi. Gaineko aldean ildo eta zulotxo batzuek ageri ditu. *Ikus* 4n id. b.

6n.—*Zorrotzarri*. Aizkorri-mendi'n, Urbia izeneko larrezabalaren egoaldean dago *Ollantzu* saroia. Onen egaleko larresoroan arluze bat nabari da. Ango artzaiak *Zorrotzarri* deitzen diote, naizta ez dute arri ortan lanabesik zorrozten. Argorritzkoa da. 2 metro luze eta 0,50 zabal naiz lodi. Alde batean marra batzuek ageri dittu, mutur melarreko lanabesakin egiñak, dirudienez.

Gizaldi onen aseran, artzai batek arria austea erabaki omentzuan, bere zatiakin txabola antolatzeke asmoan. Ango zaar batek ordea debekatu omentzion egintza ori, arri ura begirunez aipatua beti izan zela leenagokoetatik ikasia degula-ta. *Vid.* 5n iduria.

7n.—*Arribiribill*. Irukutzeta'ko trikuarria Azkoiti'ko, Elgoibar'go eta Bergara'ko lurren mugan dago. Andik urbil, W. alderuntz, *Arribiribilleta* zelaixuan dago berriz *Arribiribill* izeneko arluzea. Au ere argorritzkoa eta ez bertakoa. 3,50 m. luze, 1,65 zabal eta 0,30 lodi da

bera. Aren ondoan egin genduan azterketaren bidez, teilla-kosko eta ikatz batzuek agertu ziran. *Vid.* 6n iduria.

8n.—*Austegarmin*. 1922n eta 1923n urtean Gorbeian eta bere inguruan ibillaldi batzuek egin nituan. Bi aldiz igo nintzan *Odoriaga* mendira eta igaro *Austarmin* edo *Austegarmin* izeneko lepoan eta sarioian zear. Toki artan arrauka-arri aundi bat —*Austarmin'go arrie*— ageri da lurrean etzanik, lenago zutik zana. 3 metro luze, 1,50 zabal eta 0,25 lodi da arri au. Onegaz ba-dabill zenbait esaunda. Bere azpian egon omentzan, lengo aroetan, gorderik dirutza aundia. Lagun arrotz batzuek etorri omentzien ordea eta dena zaldietan erbestera eramane. *Ikus* 7n iduria.

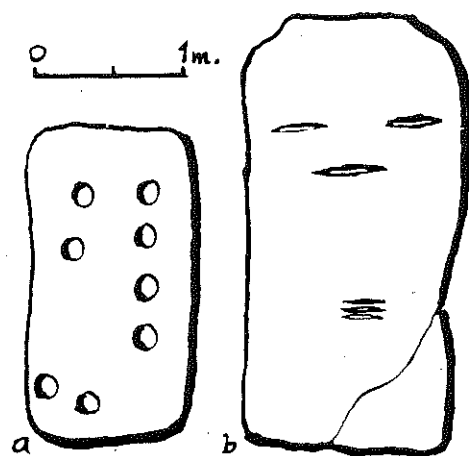
9n.—*Araneko-arri*. Len aipa degun *Odoriaga*'ko lepo baten izena *Aranekoarri* da. An daude zutik arri bi. Auen ondoan lurra aztertu nuan eta suarri bat eta arlore bat arkittu nituan. Orozko'n diotenez, bein *Arane* baserriko neskatx bat Gorbeia'ra igo omentzan, ardiak etxera ekartzeko asmoan. Baiñan lainoa itxi-itxian sartu eta bideak gal' tan illunak artu eta gauaz mendian neska gaixoa. Otsoak etorri zitzazkion eta soñña ozka jan ta iretsi. Bere etxekoak luzaro mendiz-mendi ibilli ziran aren billa. Azkenik *Araneko-arrian* neskatxaren buruko illeak atxeman.

9n'.—*Etxarri-Aranaz'go Konzetzio* elizañotik urbil, 50 metroz zortaldieruntz dago illarri biribil bat (7'garren iduria). Etxarri-ko sarietatik zetorren artzai bat, an jan omen zuen otso batek. Illarria 1763n urtekoa da eta bere izena *Jentillarria*.

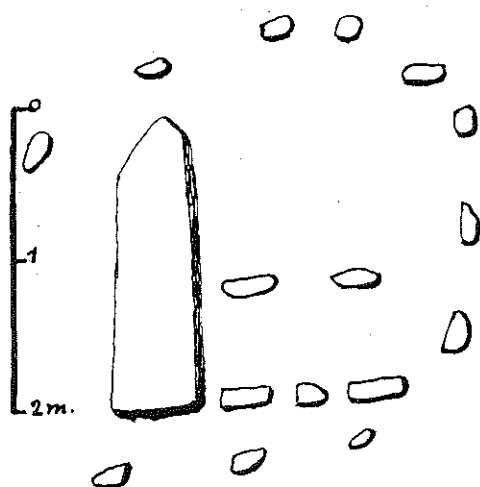
10n.—*Larrea*. *Araneko-arria*'gaz Orozko'n ikasi genduen esaunda bera diote, Ezkarai eta inguruko errietan, *Larrea* izeneko mendian dagon illarri bategaz. Logroño'n, Burgos'ko mugan, dago mendi ori.

Bein Eterna erriko neskatx batek bere artaldean ekarri omentzuan. etxera. Baiñan bi edo iru ardien utsa. Auen billa etxekoak itzulerazi mendira. An urrun, *Larrea* mendin, ardi-billa zebillela, otsoak irten eta neskatx doakabea jan. Toki artan orain illarri bat dago, gizaki antzekoa, alde batean neska baten iduria bere makil da guzti duena, eta itz auek ofiean marretuak: ARAN: *Vid.* 8n iduria.

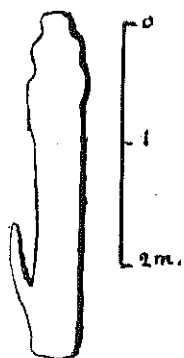
11n.—*Arkuutze*. Olaberri'ko *Urbarandi* dalazko mendian ba-da illarri biribil bat, *Amoskategi* baserritik gora, mendian zear dijoan bide-

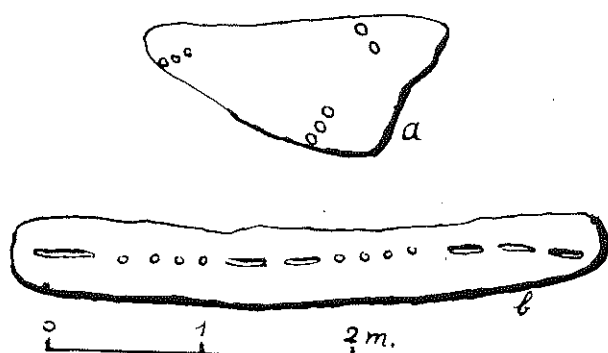
1^a iduria. - Jentillarriak:
a. Arraztaran; b, Igaratza.

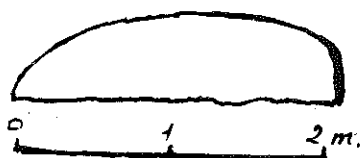
2^a id. - Supitaitz.

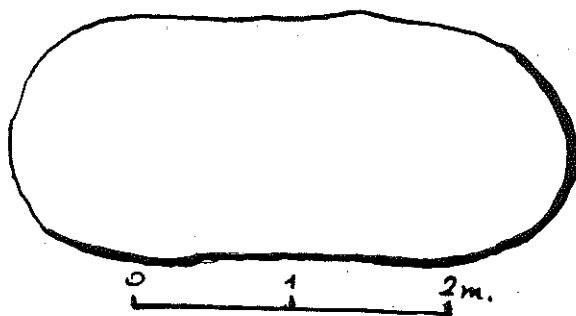
3^a id. - Errolan-arria.

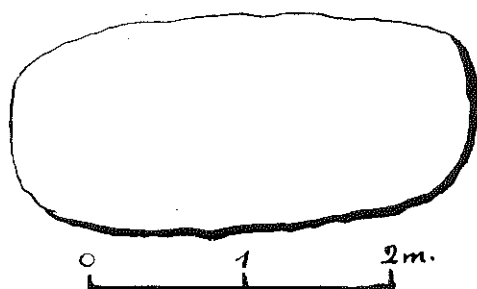
4^a id. - Intxashuru.

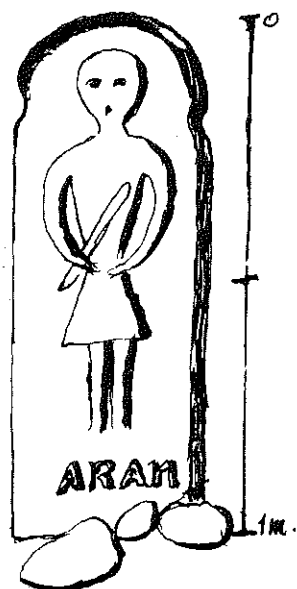
5^a id. - Zorrotzarri.

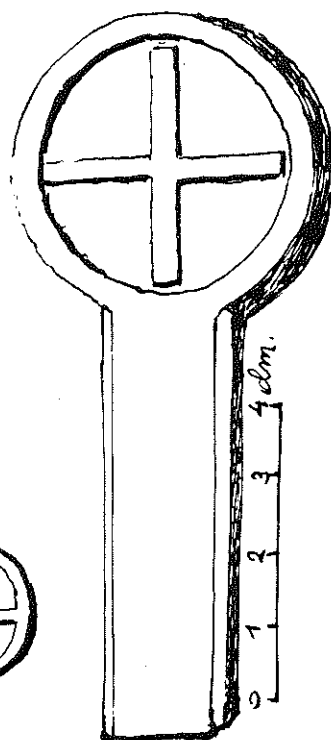
6^a id. - Arribiribull.

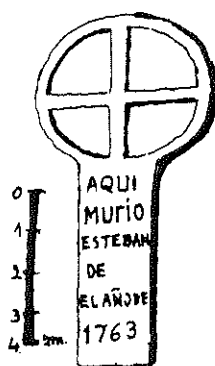
7^a id. - Austegarmin.

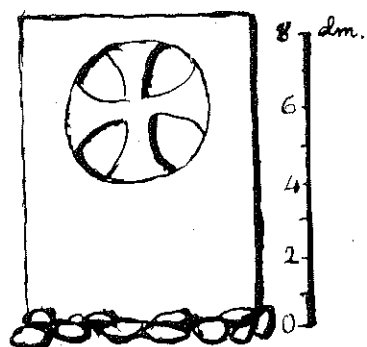
8^a id. - Larrea.

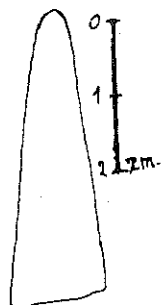
9^a id. - Arkuutze.

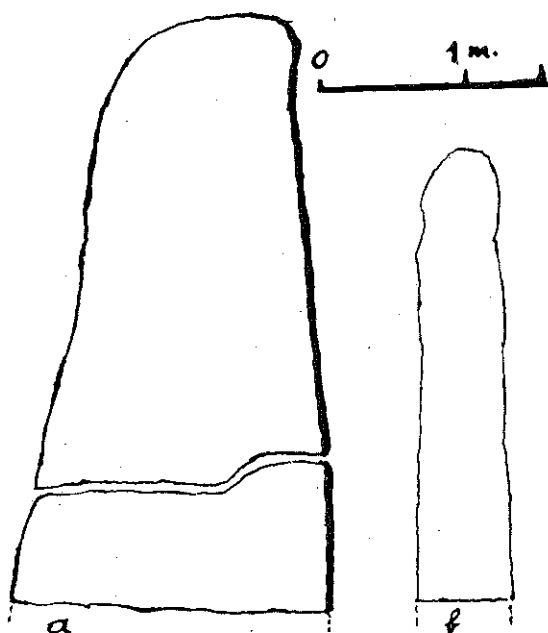
Figarren iduria: Etzarri-ko Gentillarria.

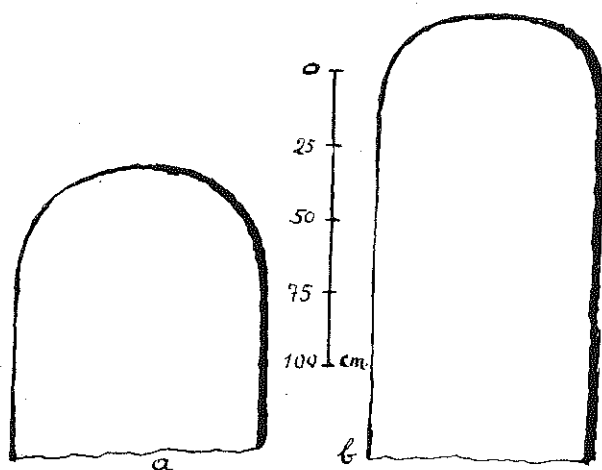
10^a iduria. Ipistekoarria.

10^a garren iduria: Otsapor-
tillo-ko urluzea.

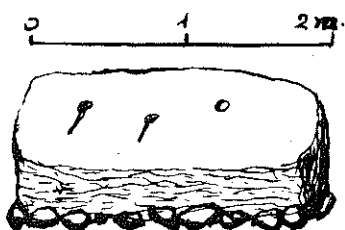
11^a id. - a. Entzia-Legaire; b. Muguko arriya (Urbasa).

12^a iduria: a, San Martin'go illarrio: b, Biokoitzazpi'koa
(Mendoza'ko A. Fernando'k ezaguerazina).

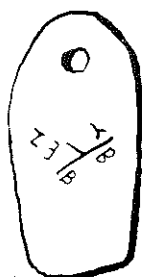
13^a id. - Belarziketu.

15^a id. - Haldunlarre.

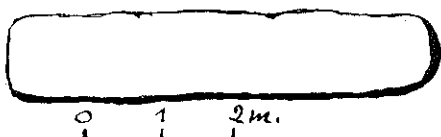
1-^a iduria. - Iruiarri.

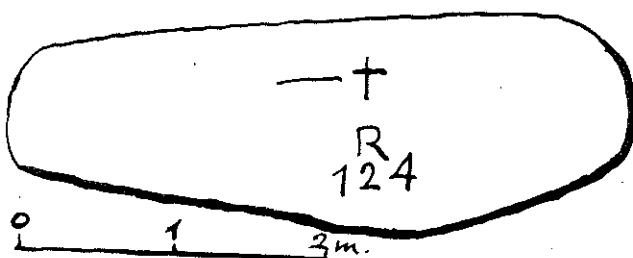
16^a iduria. - Gorospil.

17^a iduria. - Weatse.

18^a iduria. - Zubo.

19^a iduria. - Eihartze.

-egalean. Bere sorrera adierazten duen esaunda bat aski ezaguna dute alde aietako bizilagunak.

Amoskategi'ko alabatxo bat omen zan (batzuek diotenez, *Sagastillun'goa*). *Urbarandira* igo omentzan bere artaldea etxeratzeko asmoan. Orduak igaro, neskata ordea ez itzultzen.

Etxekoak eta auzoak aren billa omenzebiltzan mendiz-mendi. *Mari!*, *Mari!* deadar egiten sarri. Ots orien oiarzun negargarriak alde guztietatik: Idiaziabal'go *Ojarbi* edo jentillen jauregitik, naiz *Amuñain* edo *Ataun'go* mugaetatik. Baiñan ez *Mari'ren* erantzunik.

Noizbait ordea *Urbarandi'ko* erdi-aldetik ots bat: *emen! emen!* An omentzeuden neskataren zatiak, mami eta ezur, sakabanatuak, otsoen agiñetan karraskatuak.

Oroigarritzat eta otoitz baten eske, bere etxeok jarrita, an dago oraindik *Mari* gaixoaren illarri biribilla (*ikus*, 9n iduria). *Arkuutze* bere izena.

Geroztik, mendez-mende, illarri orren ondotik igaro diren kristauak *Aitare*n egin eta otoitz bat eta oroipena, an il zan *Mari* doakabea-ri, eskaintzen dizkiote. Ori bera egin zuten aurtengo Ilbeltzaren 16n egunean, toki artara eramane eta esaunda unkigarri au erakutsi zidaten gazteak —*Amoskategi*, *Etxetxuri* eta *Auzmendine'koak*—. Auei emendik nere eskerrak.

12n.—*Ipistekoarria*. Arrazola'tik Aramaixo alderuntz dago *Ipistekoarri* dalazko mendi bat. Izen ori ango illarri batengandik datorkio noski.

Illarri au 1931go Garagarrillaren 5n ikusi nuan. Artzabat zutik jarria, oña lurrean sarturik dadukana, 0,80 m. gora eta 0,60 zabal ageri dana. Malta muetako gurutz-iduri bat alde batean marraztua daduka. Diotenez, toki ontan apezpiku bat arrika il omentzuten eta gertaera orren oroipentzat jarria omen da illarria (*ikus* 10n iduria).

12n.—*Otsaportillo* izeneko lekuan (Urbasa-mendin) arluze bat dago etzanik (leen zutik egona, dirudienez), 4 metroz luze dana. Arraukarrizkoa da bera (10'garren iduria).

13n.—*Legaire*. *Entzia* mendin ba-da *Legaire* izeneko larre zelai aundi bat. Bere erdi-aldean trikuarri bi daude eta iparraldeko egalean berriz artzabal bat zutik, oña lurrean sakon duela. Arri onen goi-ertza eta ondoan etzanik dagon beste arlosa mihiztagai ageri bai dira, bi arri

auk leenago elkarrekin bat egin dutela, ez da esan bearrik. Dirudienez, lurraz goitik 4 metro, zabalean 2,20 eta lodian 0,35 zituan bere neurriak arluze orrek. Eta bere egoalde zabalak aurrez-aurre zeduzkan Le-gaire' o bi trikuarriak (*ikus* 11n iduria: *a*).

Mendi berean, *Urbasa'ko* alderdian, ba-da arluze bat, *Beretxagaina* izene' o tokian. *Mugako-arriya* deitzen dite. Bere neurriak: 2,84 m. gora, 0,68 zabal eta 0,38 lodi. Leizaol (Fermin)'ek bere berriak eman zituan (*Munibe*: 1973, fasc. 1). *Ikus*, 11 iduria: *b*).

14n.—*Mormak*. Los Arcos dalazko errian, Bizente santuaren eliza-ñotik urbil, *Yaniz* izeneko tokian, ba-ziran iru artzabal aundi. Beren izena *Morma*. 2 metro gora, 1,05 zabal eta 0,30 lodi: ori zan bakoi-tzaren neurria, A. Escaladak dionez. Goiko ertza biribilla zuten leen-aro-ko illarien eran (*Samartin-go* trikuarrian eta Alsasu'ko *Biokoitzazpi'n* bezala). *Ikus*, 12n iduria.

Erri-esaundak dionez, ama bat bere iru alabakin lanean ari omen-tzan soroan. Ondoko elizañoan ezkilak edo joaleak mezatako deia egin; baiñan iru alabak mezatara ez jua nai. Orduan amak biraoa egin esa-naz: "Arri biurtuko al zerate". Bereala iruak arri biurtu omentziran. Auk dira *iru Mormak* "las tres Mormas".

Beste esaunda batek dionez, Los Arcos errian ama bat iru alabakin etxe batean bizi omentzan. Alaba oiek oso ezikaitzak omen. Iñauterietan izugarrizko jostaketetan ibili omentziran eta oraino beste igandera arte beren iskanbillan jarraitu nai. Amak orduan birao egin eta iruak arri biurtu omentziran.

Leku geiagotan ere aipa oi duten leloa da arribiurtzea. Oyartzun'en ba-da artzabal bat —*Andrearriaga'*koa, orain Donosti'ko museoan dagoa-na— andere arribiurtua dala diotena.

Bidarrai'ko arpe batean askok onhesten eta jauresten dute an arri-biurturik dagoalazko neskatz bat (*Arpeko saindua*).

15n.—*Belarzinketa'ko Errolan-arria*. Leiza'ko *Ariz* mendin da *Be-larzinketa* izeneko tokia. Eta an, leize bat, *Errolanen leizea*. Onen ateka ixten duala dago arri aundi bat, 2,80 m. luze eta 0,40 zabal dena. Iru ildo edo erreten aski sakonak, zearka edo itzulian egiñak, ageri dittu gañean (*ikus* 13n iduria).

Diotenez, Errolan'ek *Aizaran* menditik abaillaz (*kutrilloz*, an esa-ten danez) jaurtia omen da, ustez eta Aralar'go San-Migel'en eliza joko

zuela. Baiñan arria irteteko une-unean abaila ausi eta arria Belarzinke-
ta'n erori. An zegoan 1920go Garagarrillaren 9n, ni Leizako mendietan
ibili nintzanean.

16n.—*Iruñarri*. Artzabal aundi bat —argorria bera— lurrean zu-
tunik Erasun'go *Ugazlarre-mendi*'n dago. *Iruñarri* du izena eta bere
neurriak 3,10 m. gora, 1,15 zabal eta 0,20 lodi. Aurre-atzeak SE. eta
NW. alderuntz begira daduzka.

Auxe diote Ezkurra'n: *Otsola* izeneko Beruete'ko menditik Sanso-
nek jaurti zuela (*ikus* 14n iduria).

Andik urbil —*Elazmuno*'n— ageri dira arrespil edo cronlech ba-
tzuek, iru sailletan banatuak. Auen arriak ere *Iruñarri* izenagaz adieraz-
ten dituzte Ezkurra'n.

17n.—*Xabier*'go *Errolan-arriak*. Xabier'en ba-da *La Tejeria* izene-
ko soro bat. An, erriko gaztelutik urbil, arluze bi zeuden zutunik orai
dela irurogei urte. Bakoitza 2 metro gora zan. Bertako lagunak ziotenez,
Errolan'ek *Jaka-mendieta*'tik jaurti omentzitian, *Monkayo* dalazko men-
dia arrikatetzeko asmoan. Arriak urtikitzearekin batera, oña bekorotz ba-
tean irixtatu omen eta arlosa biak Xabier'en erori. A. Escalada'k eraman
zituan Gaztelu'ko lore-baratzara: an ikusi nituan 1923n urtean.

18n.—*Haldunlarre'ko harria*. Sara'n ba-da *Haldunlarre* izeneko
muño bat, *Larrun*-mendiaren sortaldean. *Haldun* baserria dago bere al-
boan. Gaiñean ageri zan oraindik, 1953n urtean, arri aundi bat, metro
bi luze eta ia bat zabal zena. Haristegi'tar Mitxel, *Olalanda*'ko nagusiak
esan zidanez, arri orrek idatziak omentzitian itz auek: *itzul nazak*. Itzu-
li omentzuten, eta azpikoaldean beste itz auek: *orai ongi nauk*. Arri ori
zegon toki beretsuan egiña du berriki etxe eder bat Monzon'dar Isidro'k.
Ikus 15n iduria.

Arri onen antzekoak eta esaunda bera dutenak ba-dira geiago ere
Euskalerrian. Ara nun batzuek: *Larrun*'en gaiñ-gaiñean, bat beintzat;
baita Zegama'ko *Aizkorronto*'n, Bergara'ko *Piñuri*'n, *Oiz* mendin eta
Arano'n ere (1).

---

(1) J. M. DE BARANDIARAN, *Obras Completas*, II. 96 (Bilbao, 1973); VI,
pág. 86 (Bilbao, 1974).

19n.—*Gorospil*. Izen au duan mendia Dantxariñe'tik sortalderuntz, *Aizagerri* dalazko egian gora igota dagon gaiña da. Bere lepoan ageri da artzabal aundi bat, Itxasu, Ezpeleta eta Baztan'go mugan. Gaiñeko aldean dauzkan ildo batzuek aski adierazten digute leengo garaietan arri ura zedarri bat izan zala, naizta bere tankerak, egal batean daukan marra biribillak eta tokiak berak beste zerbait esan nai digute. *Ikus* 16n iduria. Mendi ontan ba-dira an-emen leengizakien aztarnak, batez ere arrespillak edo *mairubilarriak* (*Mailarreta'n* eta *Goizamendi'n*).

20n.—*Meatse*. Artzamendi eta Iuskadi'n arteko lepoa da *Meatse*. An ba-dira arrespil edo cronlech andana bi. Egoalderuntz dago *Meatseko-bizkarra* eta bertan arrespil bat, erdian mugarria duena. Eun metroz egoaldeago, Bidarraiko lurretan, ageri da argorrizko arluze bat lurrean etzana. (*Ikus* 17n iduria).

Andik urbil dago, mendiaren alboan, *Arpeko-saindua* dalazkoaren arzuloa.

21n.—*Zaho*. Baigorri eta Irurita bi erri orien mugan dago *Zaho'ko-soro* izena duan gainzelaia, *Alba'ko-barri* dalazko tontorraren garai-koaldean. An agerri dira iru arrespil eta trikuarri bat. Auetatik 50 metroz egoalderuntz berriz, arluze bat lurrean etzanik, 5,50 m. luze, 1 m. zabal eta 0,70 lodi dena; ez bertakoa, ekarria baiño (2). *Ikus* 18n iduria.

22n.—*Eihartze*. Irurita eta Aldude'n mugan dago *Eihartze* izeneko mendia. An ba-da, beste mendi askotan lez, pilota-soro, bat, eta goieneko tontorrean arluze aundi bat, etzanik, 4 m. luze, 1,50 zabal eta 0,20 lodi dena. Gainean gurutze bat marreztua daduka. Ez dirudi bertakoa, ekarria baiño. Gaur mugarria da (3). *Ikus* 19n iduria.

23n.—*Iparla*. Berriki Altuna (Jesus) jaunak billatua eta argitarazia du arluze bat. Bidarraiko Iparla izeneko median dago zutunik. Argazkitik dirudienez, ba-ditu gorantz iru metro eta gutxienaz bat zabaleran. Vid. Lehen Euskal-herria (Bilbao, 1975).

(2) J. M. DE BARANDIARAN, *Crónica de Prehistoria* (en "Ikuska", vol. 3, n.º 2-6. Sare, 1949).

(3) J. M. DE BARANDIARAN, *Crónica de Prehistoria* (en "Ikuska", vol. 3, n.º 1. Sare, 1949).

* * *

Auek dira Euskalerrian nik ezagutzen ditudan arluze izentatu batzuek; ez lekukoak berez, bate-batek an jarriak baiño, eta geienetan sinismen, esaunda eta gertakizunen bati lotuak. Lekuan lekuko bizikerrari elkarturik ageri zaizkigulako eta, batez ere, gizakien eskua or ibili dalako, orien berri utsak —apaingarri gabe— emen adierazi nai izan ditut: nere aspaldiko adiskide eta lagun Lekuona'tar Manuel'ekin beti izan ditudan artu-emanen oroigarri txikar bezala bederen, beste aundia-go bat noiz etorriko dan zai gaudela.

Ataun'en, 1975go Otsaillaren 20n.